

Archeo-rapport 335

De archeologische begeleiding bij de rioleringswerken in de abdij van Park te Heverlee

Maarten Smeets

Archeo-rapport 335

De archeologische begeleiding bij de rioleringswerken in de abdij van Park te Heverlee

Maarten Smeets

**Kessel-Lo, 2015
Studiebureau Archeologie bvba**

Colofon

Archeo-rapport 335

De archeologische begeleiding bij de rioleringswerken in de abdij van Park te Heverlee

Opdrachtgever:	Stad Leuven
Projectleiding:	Maarten Smeets
Leidinggevend archeoloog:	Maarten Smeets
Auteurs:	Maarten Smeets
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

D/2015/12.825/78

Studiebureau Archeologie bvba
Jozef Wautersstraat 6
3010 Kessel-Lo
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2015, Studiebureau Archeologie bvba

Administratieve fiche

Site	Leuven – Abdij van Park
Locatie	Provincie Vlaams-Brabant, Gemeente Leuven, Abdij van Park
Lambert 72- coördinaten	11: 174486,96; 172712,35; 32,06 9010: 174520,06; 172706,07; 34,37 9020: 174466,31; 172708,75; 30,64 9030: 174461,37; 172747,03; 31,09
Oppervlakte projectgebied	80 m ²
Kadastergegevens	Afdeling 12: Sectie E: perceelsnummers: 117n, 119e en 130k
Opdrachtgever	Stad Leuven, Professor Van Overstraetenplein 1, 3000 Leuven
Vergunningsnummer	2014/550
Vergunningshouder	Maarten Smeets
Bijzondere voorwaarden	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Leuven, Abdij van het Park (aanleg riolering en wegenis)
Termijn veldwerk	2 februari 2015

Aard van de bedreiging	Aanleg riolering
Archeologische verwachting	Gelegen binnen de middeleeuwse abdij

Inhoudstafel

Inhoudstafel	p. 1
Hoofdstuk 1 Inleiding	p. 3
1.1 Algemeen	p. 3
1.2 Beschrijving van het onderzoeksgebied	p. 3
1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstellingen	p. 4
Hoofdstuk 2 Het historisch kader	p. 7
Hoofdstuk 3 Beknopt historisch en iconografisch overzicht	p. 13
Hoofdstuk 4 Werkmethode en resultaten	p. 23
Hoofdstuk 5 Synthese	p. 27
5.1 Interpretatie en datering	p. 27
5.2 Beantwoording onderzoeksvragen	p. 27
Hoofdstuk 6 Besluit	p. 29
Bibliografie	p. 31

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Algemeen

Naar aanleiding van de geplande rioleringswerken in de abdij van Park legde Onroerend Erfgoed een archeologische begeleiding van de werken op (opgravingsvergunning 2014/550). Deze werken werden door de stad Leuven aan Studiebureau Archeologie bvba gegund en het onderzoek werd uitgevoerd op 2 februari 2015.

1.2 Beschrijving van het onderzoeksgebied

De abdij van Park ligt ten zuidoosten van Leuven, in de deelgemeente Heverlee, oostwaarts van de Geldenaaksebaan en ten zuiden van de ring en de spoorweg. In de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is het volledige complex opgenomen als CAI 2204¹.

Het projectgebied is gelegen binnen de beschermde site van de abdij van Park te Heverlee (fig. 1.1). Kadastraal is het projectgebied gekend als Leuven, afdeling: 12, sectie: E, percelen 117n, 119e en 130k.

Geo-archeologisch gezien is het projectgebied gesitueerd in de (zand)leemstreek (fig. 1.3).

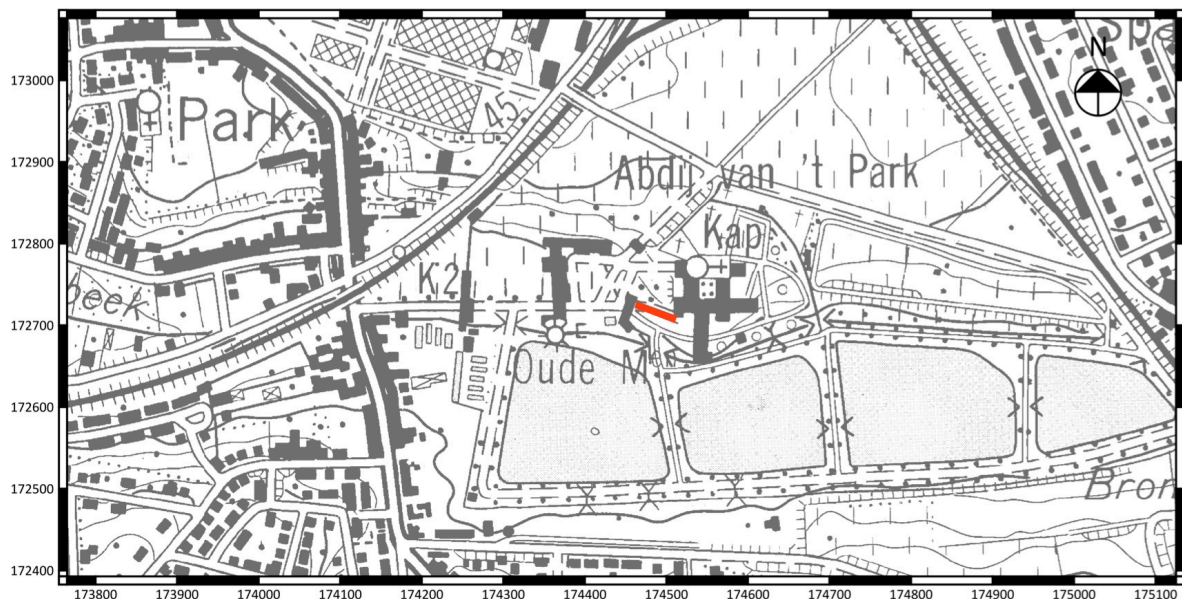

Fig. 1.1: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied².

¹ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=2204>

² Onderliggende kaartlaag: © Geopunt (AGIV).

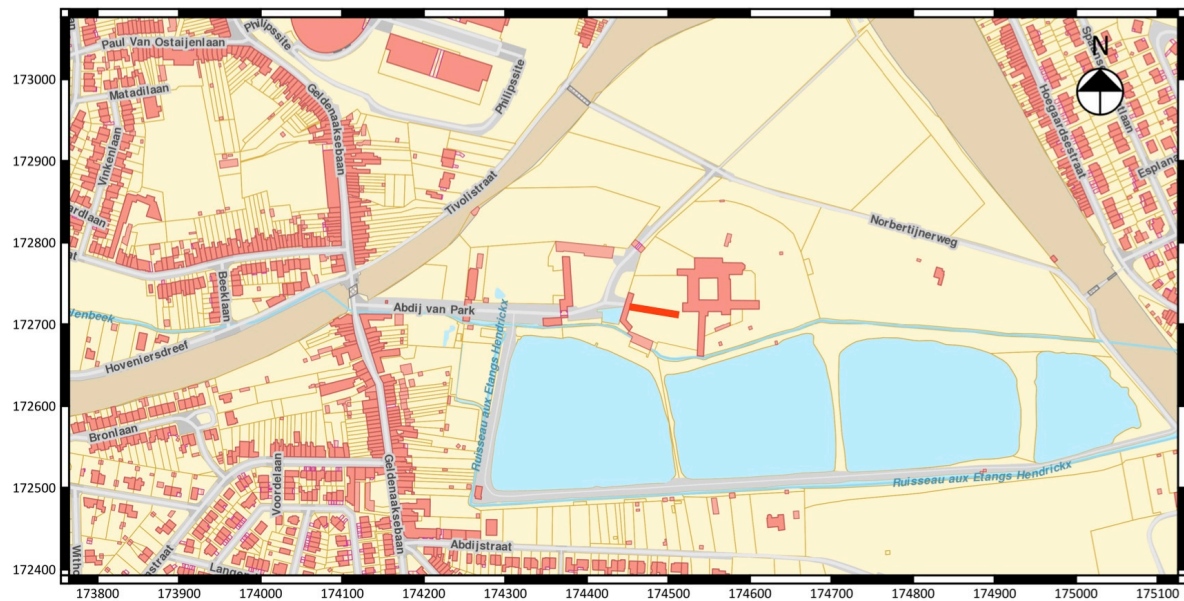

Fig. 1.2: Uittreksel uit het kadaster met aanduiding van het onderzoeksgebied³.

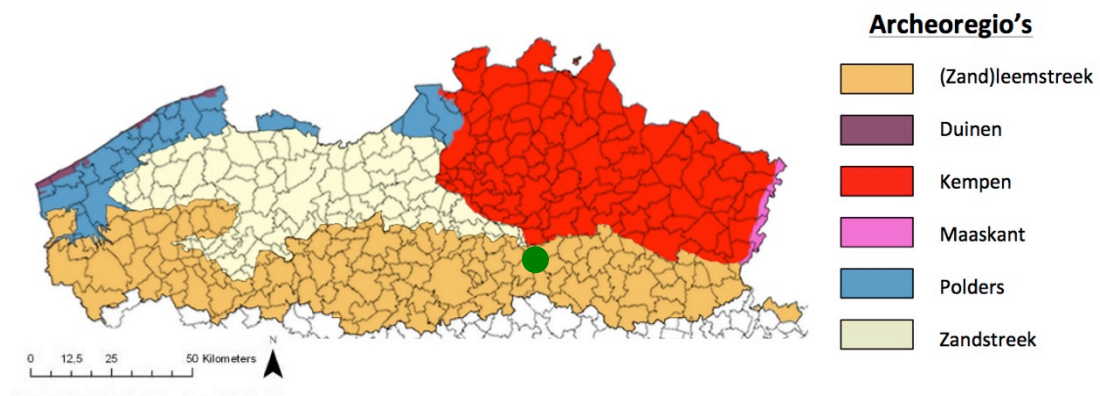

Fig. 1.3: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's⁴.

1.3 Onderzoekopdracht en vraagstellingen

De doelstelling van het onderzoek is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en onderzocht wordt.

Op basis van de resultaten van het onderzoek dienen volgende onderzoeksvragen te worden beantwoord:

- Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe verhoudt de site zich in zijn ruimere omgeving met betrekking tot de onderzochte periode(s)?
- Zijn er aanwijzingen voor oudere fasen (bv. ommuring) of annexe structuren van het klooster binnen de onderzoekszone?

³ Onderliggende kaartlaag: © Geopunt (AGIV).

⁴ <https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

-
- Welke verschillende bouwcampagnes en/of aanpassingswerken kunnen we afleiden uit de studie van het (muur)archeologisch onderzoek?
  - Zijn er aanwijzingen voor sporen van bebouwing/bewoning ouder dan het klooster?
  - Welke levensstandaard hielden de kloosterlingen erop na? Dmv onderzoek op de materiële cultuur, voedingspatroon (bv. beerputtenonderzoek, afvalkuilen), antropologisch onderzoek (algemene gezondheid, onder- of overvoeding, gezondheid van de tanden, ...).
  - Het fysieke aspect van de eventuele funeraire structuren (kisten, grafkelders, grafstenen, ...) en het begrafenisritueel (spatiale organisatie, bijgiffen, positie van het lichaam en ledematen, elementen die kunnen wijzen op een begraafing met kledij of in een lijkwade, balseming, ...) worden archeologisch geregistreerd.

Hoofdstuk 2   Het historisch kader

2.1 Politieke en religieuze achtergrond

2.1.1 Godfried I met de Baard (1095-1139)

Tussen 1095 en 1139 beheerst graaf Godfried I met de Baard het politieke leven in Leuven. Na zijn hulp aan de Salische keizer Hendrik IV bij een opstand tegen diens vader verkreeg Godfried (fig. 3) in 1106 de titel van hertog van Neder-Lotharingen. Hoewel de titel al veel van haar glans had verloren, was ze territoriaal gezien erg belangrijk aangezien het bezit van de oude Karolingische heerlijkheid Herstal, de Karolingische keizersstad Aken en de mark Antwerpen eraan verbonden was. Verder wist Godfried zijn gebieden nog uit te breiden met onder andere de graafschappen Graven en Bruningerode en verkreeg hij de voogdij over Gembloers.

Fig. 3: Anoniem 18de eeuwse schilderij van Godfried I met de Baard. Op de achtergrond is de Parkabdij afgebeeld.

Godfried I had een duidelijke politiek die erop gericht was te komen tot een beter bestuurbaar kerngebied met een gelijkmatige(re) bevolking en een evenwichtige bedrijvigheid. Leuven speelde in dit alles een centrale rol als hoofdstad van het graafschap. Godfried I besteedde uitgebreid aandacht aan Midden-Brabant om zo de bestaande handels- en bevolkingsconcentraties in het westen en het oosten van zijn gebied met elkaar te verbinden. Een middel om de bedrijvigheid te verhogen in deze gebieden was de stichting van nieuwe of de begunstiging van bestaande kloosters.

De premonstratenzerabdij van Park (1129) en de benedictijnerpriorij van Vlierbeek (1125) zorgden door hun economische, pastorale en intellectuele bedrijvigheid voor een activering van het Leuvense centrum en het ommeland⁵.

2.1.2 De heilige Norbertus van Gennepe (1080-1134)

Norbertus, afkomstig uit een vooraanstaande familie uit het hertogdom Kleef in het Rijnland, was gewend aan het wereldse leven aan het hof van keizer Hendrik IV toen hij in 1115 een visioen kreeg en daarna een leven van onthechting ging leiden. Omstreeks 1100 was er een klimaat waarin geprobeerd werd de kerk te zuiveren en het religieus leven te verdiepen en te vernieuwen.

Norbertus werd door de Keulse aartsbisschop gewijd en zwierf daarna rond als predikant. Als voorbeeld voor velen, kon paus Calixtus II hem pas na lang aandringen overhalen de winter van 1119 door te brengen in een verlaten benedictijnerpriorij in de dichtbeboste vallei van Prémontré, nabij Laon.

In navolging van de jonge cisterciënzerorde vormde Norbertus samen met een aantal medestanders een gemeenschap. Hierbij stond een communautair leven centraal met het evangelie als leidraad. Norbertus koos de regel van de Heilige Augustinus. In tegenstelling tot andere ordes (zoals de cisterciënzers en de kartuizers) leidde hij geen uitsluitend contemplatief leven, maar combineerde hij het strenge kloosterleven met apostolaat. Norbertus hoopte dat dit actieve optreden kon bijdragen tot de duurzame gezondmaking van een al te institutioneel functionerende kerk.

Zelf trok Norbertus rond in Frankrijk en Duitsland, maar ook in de Zuidelijke Nederlanden. In 1126 moest Norbertus de taak van bisschop van Maagdenburg op zich nemen, waar hij in 1134 stierf en begraven werd.

Prémontré was ondertussen verder uitgegroeid en groepen zwermden van daar uit om nieuwe kloosters te stichten over geheel West-Europa. Nog voor 1150 kwamen in de Zuidelijke Nederlanden achttien abdijen of priorijen tot stand. Dit gebeurde telkens op verzoek en met de steun van de lokale adel. In 1121 werd in Floreffe (graafschap Namen) de eerste gemeenschap gesticht⁶. De oudste Brabantse stichting is de Sint-Michielsabdij te Antwerpen (1124), gevolgd door Grimbergen (ca. 1128), Park (1129), Heillisse (1129-1131), Tongerlo (na 1130), Averbode (1131-1135) en Dielegem (1140)⁷.

2.1.3 Een gunstig klimaat

De nieuwe orde van Norbertus sloot goed aan bij de poging van Godfried I, hertog van Neder-Lotharingen, om te komen tot een beter bestuurbaar kerngebied.

De orde zette zich mee in voor de zielenzorg van de bevolking. Van de abdijen werd verwacht dat zij, op een ogenblik dat de parochies in de steden en op het platteland sterk aangroeiden, de religieuze infrastructuur van het hertogdom mee hielpen uitbouwen.

Daarnaast kenden de stichters/schenkers de sociale en economische waarde van de abdijen met hun gastvrijheid en dienstbetoon en hun rol bij de verhoging van de welvaart door de ontginning van bossen en het opvoeren van de agrarische activiteit⁸.

⁵ Van Uytven 1980: 55-57.

⁶ Blom en Lamberts 1993: 37.

⁷ Smeyers 1979: 5-7.

⁸ Smeyers 1979: 7. Van Uytven 1980: 57.

2.2 De stichting

In 1129 schonk Godfried I zijn jachtwarande ten zuidoosten van Leuven aan Walterus, gezelschap van Norbertus en abt van de in 1124 vanuit Prémontré gestichte Sint-Martinusabdij te Laon. Naar aanleiding van deze schenking stond Teytulinus, meier te Leuven, een molen met aanpalende gronden af.

De oprichtingsakte dateert uit 1129, maar toch wordt er van uitgegaan dat er zich het jaar daarvoor al enkele religieuzen uit de Sint-Martinusabdij ter plaatse bevonden. Alexander van Gulik, bisschop van Luik, bevestigde in 1131 de nieuwe stichting en stond toe dat de kerk werd opgericht. Eénmaal het aantal van twaalf religieuzen zou worden overschreden, werd de nieuwe abdij ook onafhankelijk van haar moederabdij te Laon en kon de gemeenschap een eigen abt kiezen. Al in 1132 werd aan deze laatste voorwaarde voldaan en werd Simon de Saint-Maurice tot eerste abt verkozen.

Bisschop Alberto II van Luik keurde in 1139 op zijn beurt de stichting en de privileges van de abdij goed. In 1142 werd hij hierin gevolgd door paus Innocentius II en in 1144 door paus Eugenius III. In 1154 verkreeg de abdij een belangrijk voorgedijprivilegie van keizer Frederik Barbarossa. Hij verleende voorrechten aan de abdij en bekrachtigde haar bezit. Frederik nam de abdij uitdrukkelijk onder zijn bescherming en wees de hertog van Brabant aan als eeuwige voorgedij en voorspreker. Deze privileges en oorkondes zorgden voor een officiële erkenning en een stevige juridische basis⁹.

2.3 De Parkabdij in de middeleeuwen¹⁰

Over de 12de en 13de eeuw zijn weinig bronnen bewaard gebleven voor de abdij van Park. Het klooster werd in deze periode georganiseerd en uitgebouwd en kwam ongetwijfeld al tot een zekere bloei. De abdij sloot zich niet af van de buitenwereld, maar verwierf verschillende parochies en landbouwdomeinen. Zowel de wereldlijke als de geestelijke overheden deden ook regelmatig een beroep op de abten voor de bemiddeling in conflicten.

Voorspoed was een noodzakelijke vereiste voor het onderhoud van de abdijbevolking en maakte de materiële uitbouw van de abdij mogelijk. Vooral de 13de eeuw bleek een periode met veel en grote bouwactiviteit.

In 1226 werd onder abt Ywanus van Bierbeek begonnen met de bouw van een nieuwe monumentale kloosterkerk. Al in 1228 werd het deel met koor en dwarsbeuk ingewijd. Gedurende de hele 13de eeuw werd verder gebouwd aan de abdijskerk en de aanvang van de bouw van het schip (met twee zijbeuken) valt omstreeks 1280 onder het abbatiaat van Alardus van Tervuren. Bij de bouw van de meest westelijke travee van het schip verschijnen ook enkele gotische invloeden (spitsboogvormige scheidsarcaden, kruis- en kruisribbengewelven). De toegang tot de gewelven van de kerk was volgens Van Uytven mogelijk via een traptoren tegen de noordwestelijke hoek van de kerk¹¹, maar de traptoren die hier nu staat is in alle geval van een latere datum (15de eeuw). Ondanks ingrijpende verbouwingen doorheen de tijd, zijn nog veel elementen van dit gebouw in romaanse bouwstijl herkenbaar.

In de jaren '20 van de 13de eeuw was men ook begonnen met de bouw van het kloosterpand in vroeggotische stijl. Onder het abbatiaat van Alardus van Tervuren werden tussen 1281 en 1287 de wasserij, een kleermakersatelier en de prelatuur opgetrokken.

⁹ Smeyers 1979: 8-11.

¹⁰ Smeyers 1979: 12-21. Van Uytven 1980: 106-109.

¹¹ Van Uytven 1980: 106.

Omstreeks 1300 bereikte de abdij van Park een hoogtepunt. De stichting was tot volle wasdom gekomen. Door diverse geschiedschrijvers werd de 14de eeuw gezien als een periode van stilstand of zelfs neergang. Redenen hiervoor waren het niet strikt naleven van het principe van de verzaking van alle persoonlijk bezit, de scheiding tussen de inkomsten van de abt en die van het convent en de relatief korte regeerperioden van de verschillende abten. Ook natuurrampen en misoogsten zorgen voor een terugval van de rijkdom en meermaals moeten grote sommen geld betaald worden voor allerlei belastingen en steun aan de landsheren.

In het begin van de 15de eeuw verbeterde de situatie. Abt Gerardus van Goetsenhoven werd in 1416 benoemd tot aartskapelaan van de hertogen van Brabant. Hierdoor kon de abt (maar ook zijn opvolgers) een invloed uitoefenen op de landsheren. De politieke macht van de abten van de Parkabdij gaat ook terug op het abbatiaat van Gerardus van Goetsenhoven, die zetelde in de Staten van Brabant.

Op 5 juli 1462 werd Theodoor van Tuldel rechtstreeks door paus Pius II aangesteld tot abt van de Parkabdij en werd zijn waardigheid verhoogd door hem het recht van de *pontificalia* te verlenen. Van Tuldel wist te bekomen dat verschillende lasten werden afgeschaft en kon ook vermijden dat in de abdij een commendatair abt zou worden geïnstalleerd.

2.4 Andere tijden, nieuwe zeden¹²

In 1515 werd Ambrosius van Engelen (1515-1543) de nieuwe abt. Met hem deed de renaissance zijn intrede. Onder zijn abbatiaat werd in 1534 de watermolen gebouwd.

Lodewijk van den Berghe volgde in 1543 van Engelen op en legde zich meer toe op de hervormingen van het religieuze leven. De commende en de godsdienstoorlogen hadden grote onrust verwekt en het privé-bezit had zelfs het communautair leven in gevaar gebracht. Van den Berghe herstelde het regulier leven en de armoedebeleving door onder andere de afschaffing van de scheiding van inkomsten tussen de prelaat en de gemeenschap. Ook streefde hij naar het verhogen van het intellectuele peil van zijn kanunniken.

Gedurende de tweede helft van de 16de eeuw werd de abdij meermaals verstoord door militaire acties van zowel Spaanse troepen als de troepen van Willem van Oranje. In 1577 moesten de religieuzen de Parkabdij zelfs een tijdlang ontvluchten. Abt Ambrosius Loots (1577-1583) koos in de strijd met de Spanjaarden de kant van het volk en steunde aanvankelijk Willem van Oranje. Nadat hij was moeten vluchten naar Luik, kwam er een verzoening in 1580, maar de politieke rol van de abten van de Parkabdij was hierna lange tijd uitgespeeld.

Vanaf de tweede helft van de 17de eeuw kende de Parkabdij een forse heropbloei. De burgeroorlog tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden had met de ondertekening van het vredesverdrag van Munster in 1648 een einde genomen. Hoewel de oorlogen nog niet voorbij waren, was de ondertekening van het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) onder het bewind van de aartshertogen Albrecht en Isabella toch een voorbode van de naderende vrede.

In het begin van de 17de eeuw werd Johannes Drusius (1601-1634) tot abt benoemd. De abdij kende onder zijn beheer een grote heropbloei. Niet alleen binnen zijn eigen abdij, maar ver erbuiten werd hij met allerlei delicate opdrachten belast.

Johannes Masius (1634-1647) volgde Drusius in 1635 onder moeilijke omstandigheden op. Frans-Hollandse legers die in de buurt van de abdij verbleven, zorgden ervoor dat de religieuzen zich moesten terugtrekken in hun refuge. In het daaropvolgende jaar stierven elf kanunniken tijdens een pestepidemie. Toch ontplooidde zich onder zijn abbatiaat een grote bouwnijverheid.

¹² Smeyers 1979: 21-34.

Libertus de Pape (1648-1682) wordt door diverse historici als de grootste abt benoemd omwille van zijn kwaliteiten als administrator, politicus en bouwheer. Vanaf 1648 startte hij de grootste na-middeleeuwse bouwcampagne die de abdij ooit gekend had. De Pape herbouwde het landbouwcomplex en deed een grote tiendenshuur optrekken in bak- en zandsteen. Van groter belang nog waren de herinrichting van de bibliotheek en de refter.

Paulus de Bruyn werd abt in 1702 en werd vanaf het begin van zijn abbatiaat geconfronteerd met de ongemakken van de Spaanse successie-oorlog. Op het einde van zijn abbatiaat werd in 1718 het locutorium, in het verlengde van de abdijskerk, gebouwd.

Dankzij de economische voorspoed die de abdij kende in het begin van de 18de eeuw kon abt Hieronymus de Waerseggere vanaf 1722 radicale aanpassingen aan de gebouwen laten doorvoeren. Het zou de laatste grote bouwcampagne in de abdij worden. De Sint-Jans- en de Norbertuspoorten werden hernieuwd in Lodewijk XV-stijl. Daarop werd het provisorienhuis aangepakt en het abtskwartier herbouwd. Langs twee zijden van het abtskwartier werd een groot terras aangelegd. De abt had ook plannen om de kerk opnieuw in te richten. Alle romaanse elementen verdwenen door verbouwingen of achter het pleister- of stucwerk en het geheel kreeg een eigentijdse inkleding.

De verdere 18de eeuw gebeurden er geen schokkende gebeurtenissen en ging het leven zijn gewone gang tot op het einde van de 18de eeuw de Franse Revolutie uitbrak en de abdij in 1796 werd opgeheven. Enkele van de kanunniken wisten op 16 maart 1797 hun abdij terug te kopen, maar grote delen van de onroerende goederen werden verkocht en gingen zo verloren voor de abdij.

Na een moeilijke periode in het begin van de 19de eeuw, was 11 juli 1836 weer een hoogdag voor de abdij van Park. Een nieuwe gemeenschap werd immers gevormd en de overste kon de mis in de kloosterkerk opdragen en vervolgens in de kapittelzaal het bisschoppelijk decreet voorlezen van de heroprichting van de abdij.

Ook nu nog leeft er een, weliswaar afgeslankte, kloostergemeenschap van kanunniken, lekenbroeders en buitenheren volgens de oude tradities in de abdij van Park. Delen van de abdij werden aan de stad Leuven in erfpacht gegeven, andere delen zijn nog steeds in het beheer van de gemeenschap.

De oude luister van de abdij wordt stilaan hersteld en men is bezig met een grondige restauratie van de verschillende abdijsgebouwen.

Hoofdstuk 3   Beknopt historisch en iconografisch overzicht

3.1 Historische achtergrond

Het abdijcomplex is aangelegd volgens de plattegrond en de indeling die omstreeks 1125-1130 bij de bouw van de grote norbertijnenabdijen in het Brabantse werd gevolgd en die geïnspireerd was op het plan van het Zwitserse Sankt Gallen¹³. Het religieus complex was rond een centrale vierkante ruimte aangelegd (bijlage 1). In de abdij van Park bevond het klooster zich op het hoogste punt van het terrein. Het was bereikbaar via een opeenvolging van poorten. Beneden aan de voet van de helling bevond zich het industriële gedeelte van de abdij met de hoeve, de watermolen op de zijarm van de Molenbeek, de smidse, de stallen en de tiendenschuur.

Het projectgebied bevindt zich tussen het eigenlijke klooster en het provisorienhuis, op de overgang van het functionele bedrijfsgebied van het neerhof en de kloosterwereld.

3.2 Iconografische en cartografische bronnen

De abdij van Park wordt weergegeven op een aantal iconografische en cartografische bronnen. Deze bronnen beogen echter veelal slechts een impressie te geven van het geheel van de gebouwen zodat toch voorzichtigheid is geboden bij het bekijken van individuele gebouwen.

De Parkabdij wordt afgebeeld op de kaart van Leuven (1558-1575) van Jacob van Deventer, maar de gebouwen zijn te schetsmatig weergegeven om bruikbaar te zijn (fig. 3.1)¹⁴.

¹³ Baisier & Van Lani 2003: 1-3.

¹⁴ http://opteron1.kbr.be/cgi-bin/opac.cgi?P0=NKBR&P1=1_JAN&P9=&P5=20&P4=&P2=9&P3=R_BBH&P6=91_1588417

Fig. 3.1: De abdij van Park op een kaart (1558-1575) van Jacob van Deventer.

3.2.1 De 17de eeuw

De oudste bruikbare iconografische weergaves van de Abdij van Park zijn twee kopergravures in 1610 door J.B. Gramaye gepubliceerd in zijn *Antiquitates illustrissima ducatus Brabantiae* (fig. 3.2 en 3.3)¹⁵. Deze dateren van onder het abbatiaat van Johannes Drusius en geven de middeleeuwse abdij weer, van vóór de verbouwingen van Libert de Pape (1648-1682)¹⁶. Eén gravure toont de abdij in zijaanzicht vanuit het zuiden (fig. 3.3); de andere is een vooraanzicht vanuit het westen (fig. 3.2).

Op beide afbeeldingen is duidelijk te zien dat er zich geen structuren bevinden binnen het onderzoeksgebied. Er zijn wel enkele bomen weergegeven.

¹⁵ Respectievelijk f° 108° en f° 70 v° in K.U.Leuven Centrale Bibliotheek. Tabularium, CAA Gramaye J.B. 10. Baisier & Van Lani 2003:10-11.

¹⁶ Baisier & Van Lani 2003: 9.

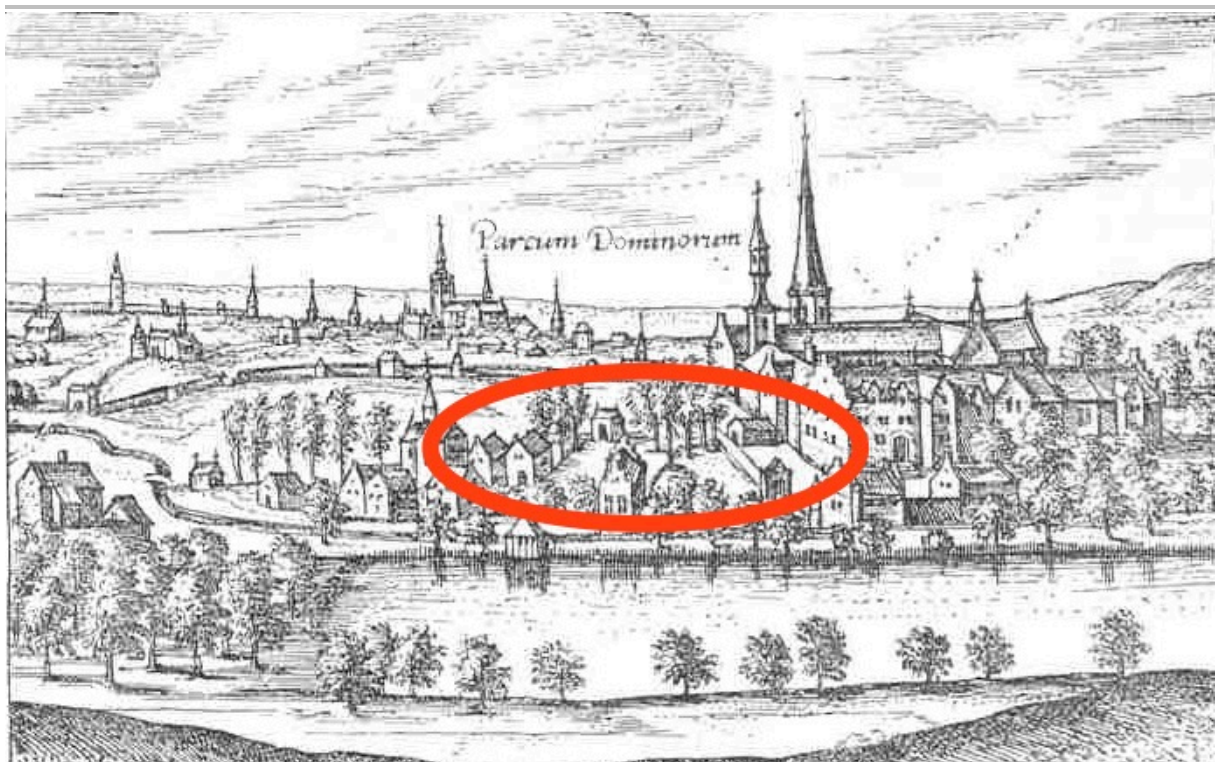

Fig. 3.2: Gravure van Gramaye met aanduiding onderzoeksgebied. 1610

Fig. 3.3: Gravure van Gramaye met aanduiding onderzoeksgebied. 1610

In 1649, kort na de aanstelling van Libert de Pape, publiceerde Antonius Sanderus (1586-1664) de *Chorographia sacra Brabantiae*. In de fascicule over de Parkabdij stond een gravure van A. Courtmans en gegraveerd door L. Vostermans (fig. 3.4) die de Parkabdij in vooraanzicht vanuit het westen weergeeft¹⁷.

Tussen het provisorienhuis en de poort aan de erekoer van de abten is een boomgaard afgebeeld. Binnen het projectgebied zijn dus geen gebouwen gesitueerd.

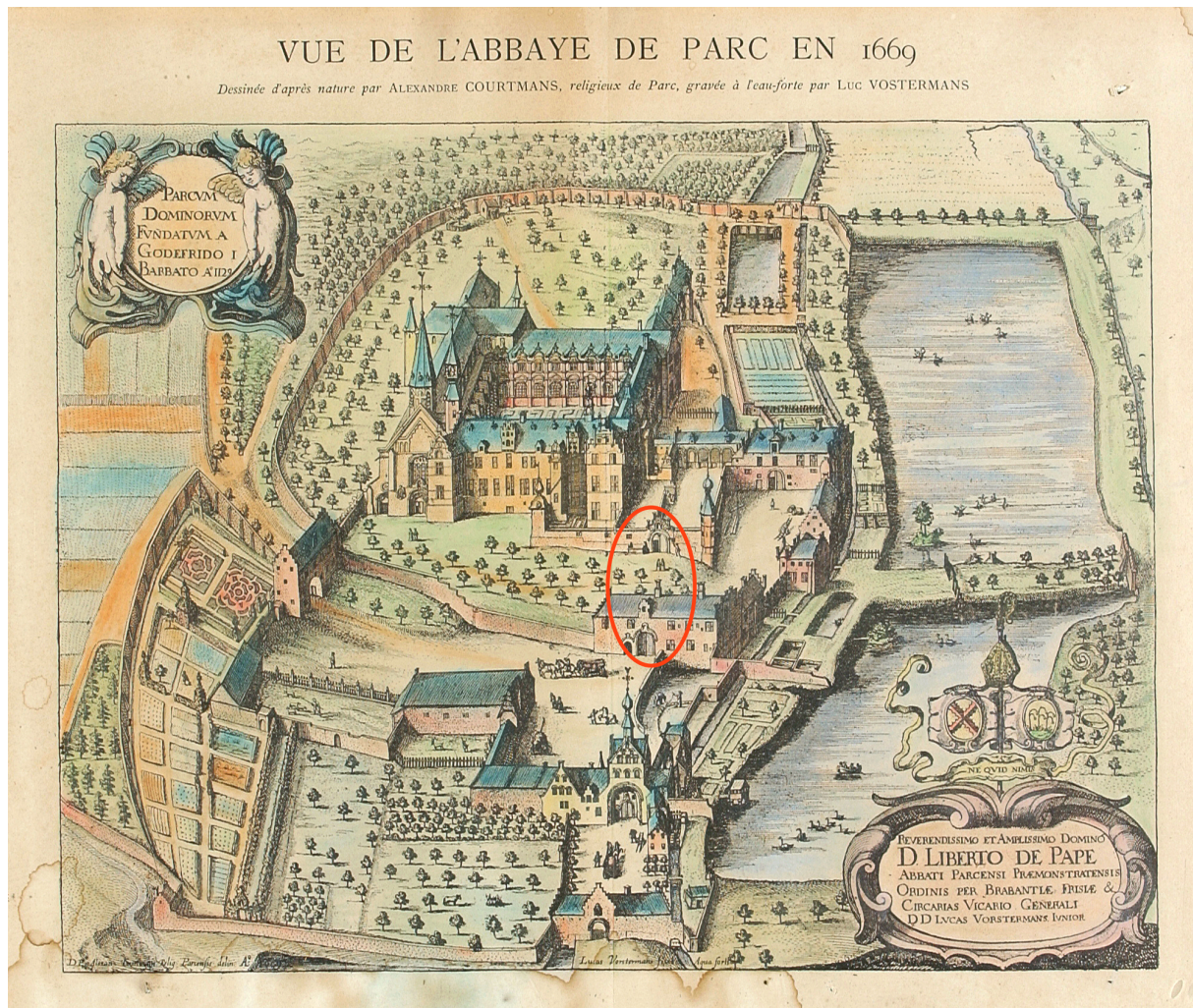

Fig. 3.4: Ingekleurde gravure van L. Vostermans met aanduiding van de onderzochte zone. Detail. 1649¹⁸.

De weergave op een tekening uit het kaartboek van landmeters Joris en Willem Subil van 1665 toont de aanwezigheid van een weggetje op de plaats van het projectgebied (fig. 3.5)¹⁹. Wel lijkt het

¹⁷ Baisier & Van Lani 2003: 29. Van Even 1895:474.

¹⁸ Baisier & Van Lani 2003: 42.

¹⁹ Papier, pen en inkt, gewassen, 52 x 69 cm. Uit: Typografieboek oft delineatie en affteekeninck der Abdije en concent van Heeren Parch en allehaer goederen, appendentien en dependentien der selfver, soo van erffven, erfpachten, leenen als cheynsen; by gheswore landmeters afghemet, door last en sorge van den Eerweerden Heer F. Libert De Pape, abt van Parch. En door den selfven bij een vergadert en in order ghestelt en volbracht. Anno 1665, f° 2. Archief Parkabdij, kaartboek TB. Baisier & Van Lani 2003: 44.

poortgebouw tot tegen de beek door te lopen en bevindt er zich eveneens langs de beek en ten westen van de poort een langgerekt gebouw. Tussen beide gebouwen lijkt er een opening te zijn. Een gelijkaardige situatie is zichtbaar op een pre-kadastrale kaart uit 1680 (fig. 3.6). Hier is duidelijk een weggetje door de boomgaard afgebeeld.

Fig. 3.5: Kaart van de landmeters Joris en Willem Subil met aanduiding van het projectgebied. 1665²⁰.

²⁰ Ter beschikking gesteld door S. Van Lani.

Fig. 3.6: Pre-kadastrale kaart met aanduiding van het projectgebied. 1680²¹.

²¹ Ter beschikking gesteld door S. Van Lani.

3.2.2 De 18de-20ste eeuw

De laatste grote bouwcampagne in de Parkabdij vond plaats onder abt Hieronymus de Waerseggere (1719-1730). Onder zijn abbatiaat werd ook de Sint-Janspoort verbouwd.

Een gravure uit het *Chorographiae sacrae Brabantiae sive celebrium aliquot in ea provinciae: Abbatiarum, coenobiorum, monasteriorum, ecclesiarum, piarumque fudationum descriptio* van Antonius Sanderus toont de Parkabdij anno 1726 (fig. 3.7)²². Binnen het projectgebied zijn geen structuren aanwezig.

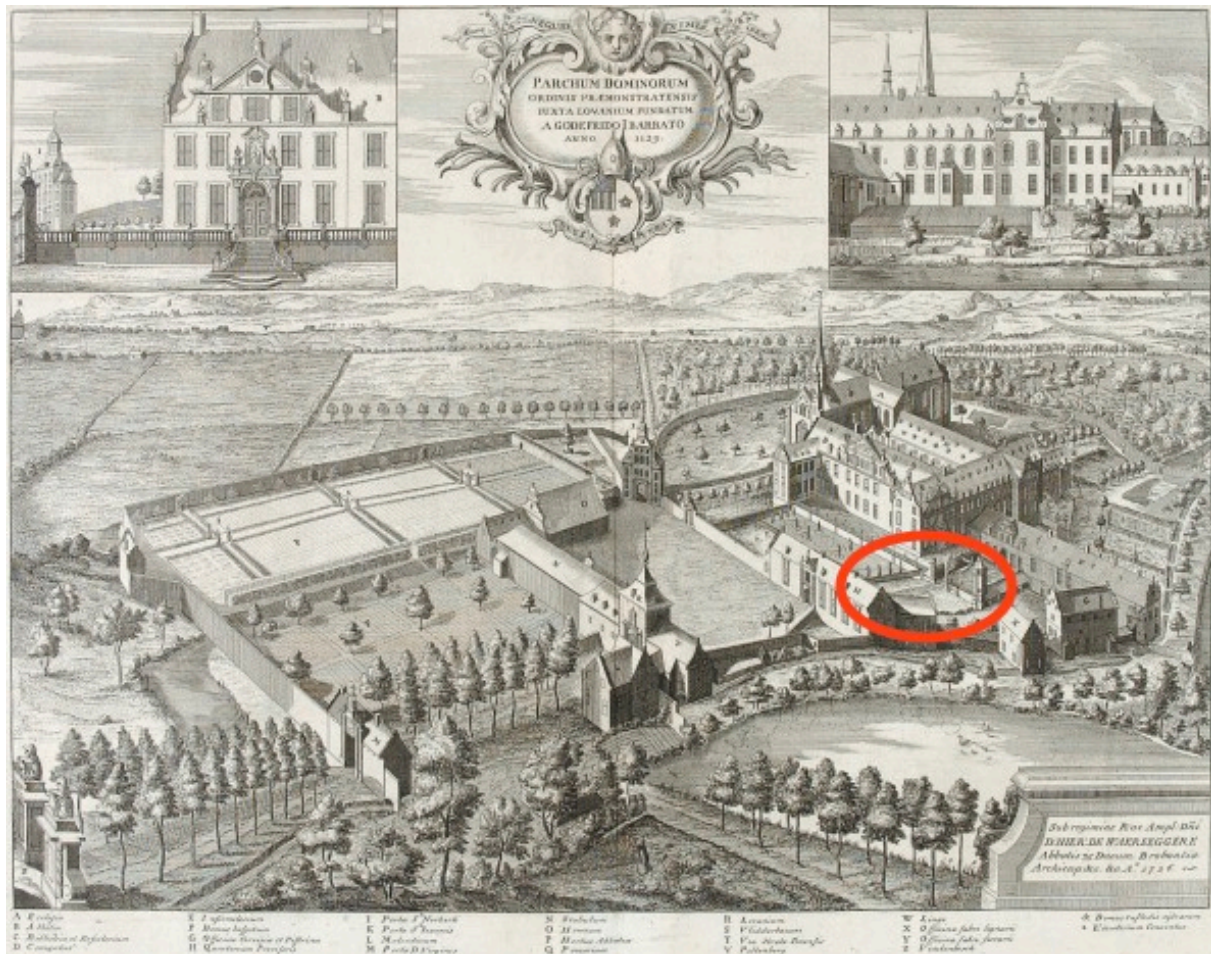

Fig. 3.7: Gravure uit Antonius Sanderus met aanduiding van het projectgebied. 1726

Op de Ferrariskaart (1771-1777) staat de Abdij van Park zeer schematisch weergegeven²³. Wel is ten westen van en haaks op de zuidzijde van de Sint-Janspoort een langgerekt gebouw getekend (fig. 3.8).

Deze configuratie lijkt ook afgebeeld te staan op een plan van de kuip van Leuven uit 1795 (fig. 3.9)²⁴.

²² Van Ermen, Vanhove & Van Lani 2000.

²³ <http://www.kbr.be>

²⁴ Afbeelding ter beschikking gesteld door S. Van Lani.

Fig. 3.8: Uittreksel uit de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied. 1771-1777

Fig. 3.9: Plan van de Kuip van Leuven met aanduiding van het projectgebied. 1795

Enkele vroeg 20ste-eeuwse foto's geven een beeld van de hele abdij (fig. 3.10) en het projectgebied (fig. 3.11 en 3.12). Hierbij zijn duidelijk de kasseiweg te zien en de (nog jonge) bomen langs deze weg²⁵.

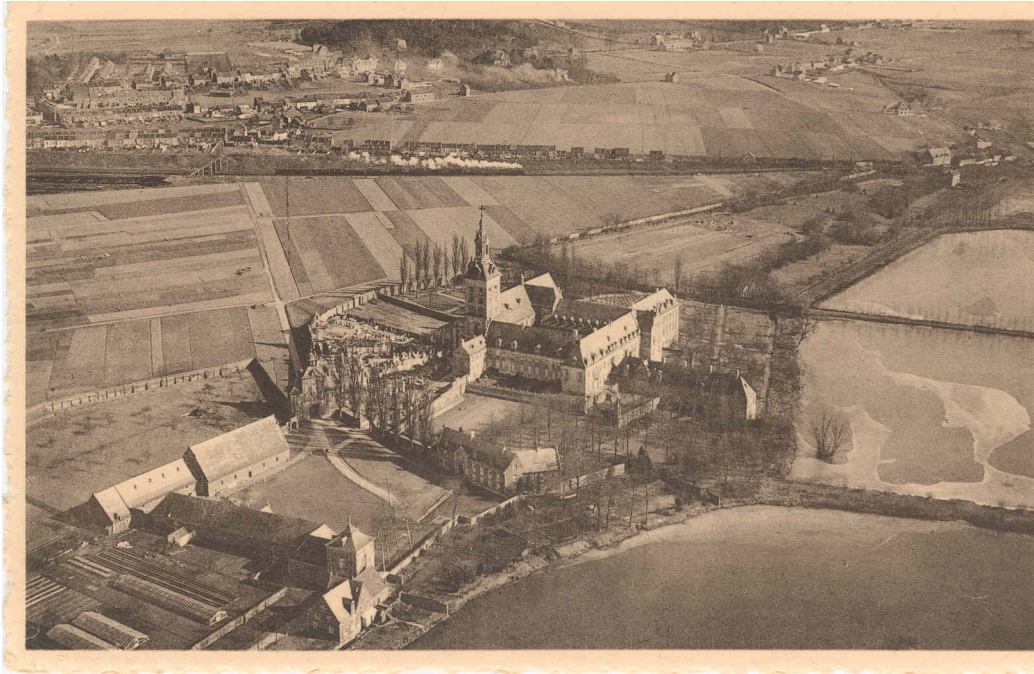

Fig. 3.10: Zicht vanuit de lucht op de abdij.

Fig. 3.11: Kasseiweg met bomen, genomen in de richting van de erekoer.

²⁵ Afbeeldingen ter beschikking gesteld door S. Van Lani.

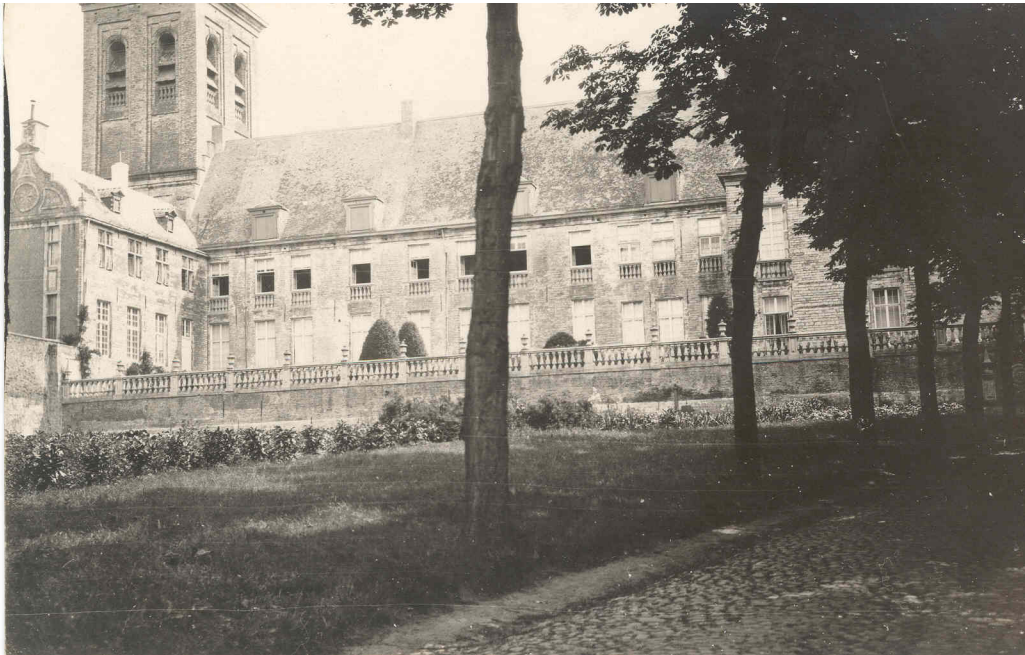

Fig. 3.12: Kasseiweg met bomen, genomen in de richting van de westvleugel.

Hoofdstuk 4 Werkmethode en resultaten

In overleg met Onroerend Erfgoed en de opdrachtgever werd besloten om voorafgaandelijk aan de eigenlijke rioleringswerken een sleuf te graven om alle archeologische sporen op voorhand te registreren. Onder de poort van het provisorienhuis diende deze sleuf niet gemaakt te worden.

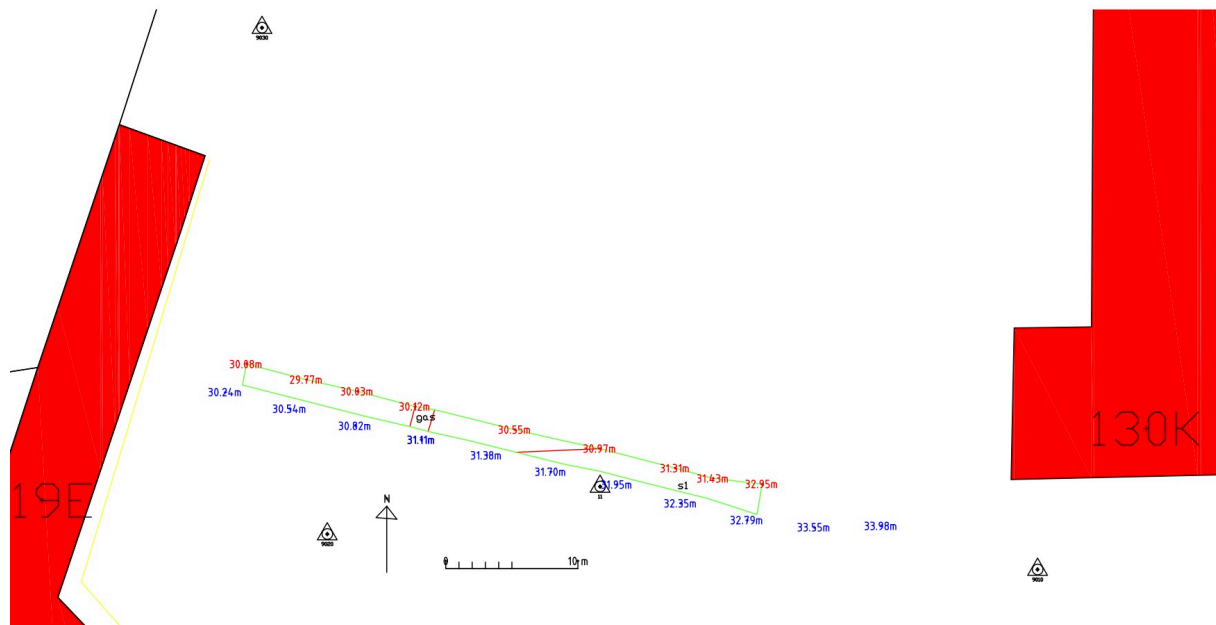

Fig. 4.1: Overzichtsplan.

Het projectgebied, dat volgens de bijzondere voorwaarden 1.000 m² groot was, bleef beperkt tot één 40 m lange sleuf (met een breedte van 2 m) (fig. 4.1). Het archeologisch vlak werd machinaal aangelegd, van oost naar west (de helling af). Hierbij kon de aanwezigheid van 1 spoor worden vastgesteld, maar omdat het zelfs niet met de volledig breedte binnen de onderzoekszone lag, is een interpretatie ervan moeilijk (fig. 4.2). In het oostelijk deel van de sleuf werd pas op een diepte van meer dan 2,3 m een natuurlijke bodem aangetroffen. Het was pas toen het noordelijke profiel inklapte, dat duidelijk werd dat het om een spoor ging. Omwille van de zeer onstabiele grond aan beide kanten van de sleuf, werd het profiel snel opgekuist en enkel fotografisch geregistreerd. Meer was omwille van de veiligheid niet mogelijk en kort na de fotografische registratie klapte terug bijkomende delen van het profiel in. Zoeken naar vondsten was niet mogelijk, maar ook bij het machinaal uitgraven van de put werden al geen vondsten aangetroffen. Er kon wel de aanwezigheid van een dun organisch laagje onderaan worden vastgesteld.

Het spoor vertoonde een komvormig profiel en liep schuin weg in de werkput. Gelet op de ligging, ter hoogte van de weg tussen het provisorienhuis en de erekoer, kan geopperd worden dat het om een oud wegtracé (holle weg) ging. Deze interpretatie lijkt echter weinig waarschijnlijk omdat er onderaan geen karresporen of andere resten die op een wegtracé kunnen wijzen, werden waargenomen. De grote diepte, net aan de kant van de erekoer, maakt dit eveneens onwaarschijnlijk.

Fig. 4.2: Coupe van S1.

Een andere mogelijke interpretatie is een oude erosiegeul. Mogelijk werd deze dan gedempt voor de komst van de abdij, maar een gebrek aan vondsten of andere dateringsmogelijkheden, laten niet toe dit effectief te bewijzen. De ligging van een erosiegeul lijkt echter weinig waarschijnlijk net op die plaats, omdat ze niet haaks op, maar evenwijdig met de helling ligt.

De meest waarschijnlijke interpretatie is dan dat de helling net ten zuiden van het projectgebied (bijna 3 m niveauverschil op enkele meters) oorspronkelijk iets noordelijker lag en dat het reliëf is aangepast, hetzij omdat er grondoverschotten waren van de kelders onder de abdij, of om de erekoer te kunnen maken en bereikbaar te maken (fig. 4.3). Dit zou betekenen dat deze opvulling in de late of post-middeleeuwen gedateerd moet worden.

Buiten een recente gasleiding werden geen andere sporen aangetroffen binnen het projectgebied. Alle sporen, de contouren van de sleuf en de hoogtes van het vlak en het maaiveld werden door midden van een GPS ingemeten.

Na het graven van deze sleuf werd de riolering geplaatst. Hierbij kon nog worden vastgesteld dat er onder de doorgang van het provisorienhuis in het verleden al betonnen verstevigingen waren aangebracht. Andere sporen werden niet aangetroffen en de riolering werd aangesloten op de bestaande riolering op het binnenplein van het neerhof (fig. 4.4 - 4.6).

Fig. 4.3: Zicht op de gegraven sleuf met de huidige helling net ten zuiden daarvan.

Fig. 4.4: Zicht op de betonnen verstevigingen onder het provisorienhuis.

Fig. 4.5: Aansluiting op de bestaande riolering.

Fig. 4.6: Tracé van de nieuwe riolering.

Hoofdstuk 5   Synthese

5.1 Interpretatie en datering

Er werd slechts één spoor aangetroffen binnen de onderzochte zone. De meest waarschijnlijke verklaring voor dit spoor is dat de oorspronkelijke helling enkele meters naar het zuiden verlegd werd, mogelijk om van de grond af te raken die was vrijgekomen bij de aanleg van de kelders onder het klooster of om de erekoer aan te kunnen leggen en beter bereikbaar te maken (of een combinatie van beide).

5.2 Beantwoording onderzoeksvragen

Op basis van de resultaten van het onderzoek dienen volgende onderzoeksvragen te worden beantwoord:

Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

Het enige aangetroffen spoor is mogelijk te linken met de aanleg van de erekoer of het wegwerken van overtollig zand van bij de aanleg van de kelders. Een precieze datering (late of post-middeleeuwen) is niet mogelijk, aangezien er geen vondsten werden aangetroffen.

Hoe verhoudt de site zich in zijn ruimere omgeving met betrekking tot de onderzochte periode(s)?

Er bevindt zich een wegtracé binnen het abdijcomplex, dat ook historisch gekend is.

Zijn er aanwijzingen voor oudere fasen (bv. ommuring) of annexe structuren van het klooster binnen de onderzoekszone?

Neen.

Welke verschillende bouwcampagnes en/of aanpassingswerken kunnen we afleiden uit de studie van het (muur)archeologisch onderzoek?

Niet van toepassing.

Zijn er aanwijzingen voor sporen van bebouwing/bewoning ouder dan het klooster?

Neen.

Welke levensstandaard hielden de kloosterlingen erop na? Dmv onderzoek op de materiële cultuur, voedingspatroon (bv. beerputtenonderzoek, afvalkuilen), antropologisch onderzoek (algemene gezondheid, onder- of overvoeding, gezondheid van de tanden, ...).

Niet van toepassing.

Het fysieke aspect van de eventuele funeraire structuren (kisten, grafkelders, grafstenen, ...) en het begrafeniseritueel (spatiale organisatie, bijgiften, positie van het lichaam en ledematen, elementen die kunnen wijzen op een begraafing met kledij of in een lijkwade, balseming, ...) worden archeologisch geregistreerd.

Niet van toepassing.

Hoofdstuk 6   Besluit

Conform art. 4 § 2 van het Decreet houdende Bescherming van het Archeologisch Patrimonium van 30 juni 1993 (B.S. 15.09.1993), gewijzigd bij decreet van 18 mei 1999 (B.S. 08.06.1999), 28 februari 2003 (B.S. 24.03.2003), 10 maart 2006 (B.S. 7.6.2006), 27 maart 2009 (B.S. 15.5.2009) en 18 november 2011 (B.S. 13.12.2011) zijn de eigenaar en de gebruiker ertoe gehouden de archeologische monumenten die zich op hun gronden bevinden te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden.

Wegens de toekomstige verkavelingswerken worden eventuele archeologische waarden in de ondergrond bedreigd. Daarom werd een archeologische evaluatie van het terrein uitgevoerd door middel van een proefsleuvenonderzoek. Uit de resultaten van het veldwerk bleek dat er zich geen bedreigde archeologische waarden bevinden binnen de grenzen van het projectgebied. Er werden dan ook geen verdere aanbevelingen geformuleerd.

Bij eventuele vrijgave het terrein blijven de algemene bepalingen die voorzien zijn in:

- *het decreet van 30 juni 1993 houdende bescherming van het archeologisch patrimonium, gewijzigd bij de decreten van 18 mei 1999, 28 februari 2003, 10 maart 2006, 27 maart 2009 en 18 november 2011 (BS 08.06.1999, 24.03.2003, 07.06.2006, 15.5.2009 en 13.12.2011)*
- *en het besluit van de Vlaamse regering van 20 april 1994 tot uitvoering van het decreet van 30 juni 1993 houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, gewijzigd bij besluiten van de Vlaamse Regering van 12 december 2003, 23 juni 2006, 9 mei 2008, 4 december 2009, 1 april 2011 en 10 juni 2011*

van toepassing, meer bepaald voor de bepalingen over de meldingsplicht van eventuele toevalsvondsten tijdens het verdere verloop van de werken.

Bibliografie

<http://cai.erfgoed.net>

<http://nl.wikipedia.org>

<http://www.kbr.be>

BAISIER C. & VAN LANI S. 2003: *Met zicht op de abdij: de iconografie van de abdij van Park*, Heverlee (tentoonstellingscatalogus n.a.v. Open Monumentendag 2003)

BLOM J.C.H. & LAMBERTS E. 1993: *Geschiedenis van de Nederlanden*, Baarn.

SMEETS M. & STEENHOUDT M. 2009: *Archeo-rapport 13: Het archeologisch onderzoek van de Mariapoort van de abdij van Park (Heverlee)*, Kessel-Lo.

SMEYERS M. 1979: *De Abdij van Park. 850 jaar Premonstratenzerleven*, Heverlee.

VANDEGEHUCHTE C., FEXER C., SMEETS M. & COENEN M. 2008: *Het archeologisch onderzoek in het Locutorium van de abdij van Park (Heverlee)*, Tessenderlo.

VANDER GINST V. & SMEETS M. 2013a: *Archeo-rapport 168: Het archeologisch onderzoek in de Sint-Janspoort en het molencomplex van de abdij van Park te Heverlee*, Kessel-Lo.

VANDER GINST V. & SMEETS M. 2013b: *Archeo-rapport 177: Het archeologisch onderzoek in de Sint-Jan-Evangelistkerk te Heverlee*, Kessel-Lo.

VAN ERMEN E., VANHOVE L. & VAN LANI S. 2000: *Kaartboek van de Abdij van Park 1665*, Brussel.

VAN EVEN 1895: *Louvain dans le passé et dans le présent*, Leuven.

VAN LANI S. 1999: *De nobertijnenabdij van Park*, Leuven.

VAN UYTVEN R. (ED.) 1980: Leuven. "De beste stad van Brabant". Deel I: De geschiedenis van het stadsgewest Leuven tot omstreeks 1600, in: *Arca Lovaniensis. Artes atque historiae reserans documenta* 7, Leuven.

